

امام خمینی (ره) و روند بیداری جهان اسلام

سید محمد جواد قربی^۱

چکیده

بیداری و خیزش جوامع اسلامی در عصر حاضر یکی از تحولات مهم منطقه‌ای محسوب می‌گردد که امروزه همه نظام‌های سیاسی اقتدارگرا در خاورمیانه و شمال آفریقا در معرض آن قرار دارند. ملت‌های مسلمان و امت اسلامی بعد از تحمل مصائب و مشکلات فراوان در برابر تبعیض‌ها و فشارهای مذهبی و ارزشی، فسادهای گسترده اخلاقی و مالی، رانت‌خواری‌ها، وابستگی‌های سیاسی به جبهه‌های استکبار جهانی، حمایت از رژیم‌های غاصب و مسائلی از این دست، به اعتراض‌های دسته‌جمعی و خیزش منبعث از اسلام و آموزه‌های الهی روی آوردند. در این میان نقش «رهبری دینی» در هدایت، مدیریت و راهبری این جریان و خیزش‌های مسلمین در سطح جهان اسلام بسیار حائز اهمیت می‌باشد و نمونه این امر را می‌توان در رهبری دینی امام خمینی در جریان تحولات انقلاب اسلامی مشاهده کرد. بیداری ملت مسلمان ایران و نقش بی‌بدیل رهبر فرزانه حضرت امام خمینی (ره) به همه جهانیان اثبات کرد که پیروزی جوامع

۱. کارشناس ارشد اندیشه سیاسی اسلام

خیزشی اسلامی باید در پرتو یک رهبری دینی تحقق یابد و هر گونه تحرک اسلامی بدون هدایت یک رهبر دینی، بسیار سهمگین و سخت است و همواره با آسیب‌های متعددی روبه‌رو خواهد بود و امکان خروج از مسیر اصلی به مثابه یک تهدید همواره وجود خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: بیداری اسلامی، تحولات جهان اسلام، رهبری دینی، امام خمینی (ره)، انقلاب اسلامی

مقدمه

رشد و گسترش بیداری ملت‌ها در خاورمیانه توأم با ایستادگی، مقاومت، استقامت مردم و با تکیه بر احقاق حقوق آنهاست و با محوریت اسلام، از انقلاب اسلامی و رهنمودهای حضرت امام خمینی (ره) الگو گرفته‌اند.^۱

پیروزی اسلام‌گرایان در ایران، امید و موج جدیدی بین اسلام‌گرایان ایجاد کرد و فعالیت‌ها و حرکت‌های اسلامی با شدت بیشتری دنبال شدند. جنبش‌های اسلامی در این مقطع به آرامی از ایده‌های اسلامی به رویکرد انقلاب و جهاد روی آوردند. این پدیده مقارن با حرکت استعمارگرایانه غرب از یک‌سو و عقب‌ماندگی مسلمانان در حوزه علمی از سوی دیگر، توسط نخبگان جهان اسلام کلید زده شد و کم‌کم به توده مردم سرایت کرد. بیداری اسلامی در صدوپنجاه سال گذشته، بیشتر جهت‌گیری بیرونی داشته و جنبه‌گفتمانی به خود گرفته است و در حرکت‌ها و مبارزات اولیه مسلمانان علیه استعمار، کمتر رنگ و بوی ایدئولوژی دیده می‌شود. اما نمایان شدن جلوه‌های سیاسی و فرهنگی استعمار و پیدایش استعمار فرانو باعث شد گفتمان اسلام سیاسی قد برافزاد و به عنوان یک ایدئولوژی مدعی در مقابل لیبرالیسم مقاومت کند.^۲ در واقع این نهضت و مقاومت از بطن آموزه‌های ناب اسلامی، در راه خود فراز و نشیب‌های بسیاری پیموده و توانسته است با شدت و ضعف به حیات خود ادامه دهد. موج اخیر بیداری اسلامی در مناطق عربی و اسلامی که امواج آن به صورت رویکرد انتقادی تا قلب اروپا نیز پیش رفته است، نمونه بارز این نهضت است.^۳ هر چند شتاب روند آزادی‌خواهی و

۱. علی اکبر صالحی، «امام خمینی نهضت بیداری و انقلاب اسلامی را در نفی استبداد و رد استعمار بنا کرد»، به نقل از خبرگزاری ایسنا، ۱۳۹۱/۳/۱۶.

۲. عبدالله گنجی ارجنکی، موج سوم بیداری/اسلامی، تهران، مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور، ۱۳۸۸، ص ۹-۱۱.

۳. کسری صادقی‌زاده، «بیداری اسلامی در اراضی اشغالی سال ۱۹۴۸ فلسطین، گذشته و حال»، ره‌آورد سیاسی، ۸، تابستان ۱۳۹۰، ش ۳۲، ص ۱۲۱.

تجربه تاریخی امام خمینی (ره) به خصوص تجربه تاریخ معاصر ایران و مسلمانان از یک سو و خوی استعماری دنیای غرب از سوی دیگر، باعث شد امام خمینی (ره) برای معضلات مسلمین در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی به درون دین غور کند و با ارایه تفسیری امروزی از اسلام و کارآمد نشان دادن آن، موج بیداری اسلامی را در جهان و ایران به راه اندازد، به طوری که بسیماری از معادلات سازمان یافته و نهادینه شده جهان را به چالش کشید

سرنگونی دولت‌های اقتدارگرای منطقه در مصر، تونس، یمن و لیبی، پرداختن به رابطه جنبش‌های اسلامی با دموکراسی و موضوعات مربوط به آن را ضروری می‌سازد اما این بدان مفهوم نیست که ابعاد دیگر جامعه‌شناختی این جنبش‌ها نادیده گرفته شود. یکی از این بحث‌ها، ماهیت خود جنبش‌های اسلامی و دلایل پیدایش آنها و انگیزه پیوستن مردم عادی در کشورهای اسلامی به این گونه گروه‌هاست. در کنار این بحث‌ها، نوع اقدام جمعی و گروه‌های اسلامی، ماهیت و علل آن نیز اهمیت دارد.^۱

گفتمان انقلابی امام خمینی (ره) در جریان انقلاب اسلامی از طرفی منعکس کننده اسلام واقعی برای ملت‌های مسلمان بود و از طرف دیگر تنها راه مبارزه با فساد همه‌جانبه داخلی و خارجی در کلیه ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی به شمار آمد. شرایط کنونی بیداری اسلامی، به شدت منعکس کننده شیوه تفکر امام، راه مبارزاتی امام، اهداف و در حقیقت گفتمان انقلاب اسلامی امام خمینی (ره) است که در همه عرصه‌های جهان اسلام در حال شکل‌گیری است.^۲ راشد الغنوشی معتقد است:

در واقع پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، موجب آغاز درگیری کنونی میان قدرت‌های طاغوتی و رژیم‌های جبار از یک طرف و ملل محروم و آزادی‌خواه از جهت دیگر گردید و به همین دلیل است که این انقلاب به زودی الگویی برای هدایت تمامی آزادی‌خواهان جهان در کشورهای مسلمان نشین و کشورهای در حال رشد خواهد بود و ایران پایگاهی برای آزادی، روشنگری و تبیین رسالت در سطح جهانی خواهد بود. پس بدون تردید، انقلاب اسلامی ایران، انقلابی است علیه استبداد، ظلم، استثمار، فشار و قبول ذلت و اسارت، و انقلابی است از جانب مستضعفین علیه

۱. حمید احمدی، سیر تحول جنبش‌های اسلامی از نهضت سلفیه سیدجمال تا بیداری اسلامی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰، ص ۱۳.

۲. حسین بشیر، «بیداری اسلامی؛ بیداری خویشتن»، نشریه خبری - تحلیلی بیداری اسلامی، س ۱، فروردین ۱۳۹۱، ش ۱، ص ۱۱.

استعمار سیاسی و استثمار اقتصادی.^۱

تجربه تاریخی امام خمینی (ره) به خصوص تجربه تاریخ معاصر ایران و مسلمانان از یک سو و خوی استعماری دنیای غرب از سوی دیگر، باعث شد امام خمینی (ره) برای معضلات مسلمین در حوزه‌های سیاسی و اجتماعی به درون دین غور کند و با رایحه تفسیری امروزی از اسلام و کارآمد نشان دادن آن، موج بیداری اسلامی را در جهان و ایران به راه اندازد، به طوری که بسیاری از معادلات سازمان یافته و نهادینه شده جهان را به چالش کشید.^۲ یکی از بحث‌های رایج در بیداری اسلامی، رهبری این قیام‌ها می‌باشد و اینکه رهبر دینی در این جنبش‌ها دارای چه نقش‌هایی است. یکی از نمونه‌های اساسی ایفای نقش رهبری در روند بیداری اسلامی، تحولات انقلاب اسلامی و نقش آفرینی حضرت امام خمینی (ره) می‌باشد که به آن خواهیم پرداخت.

مدخلی بر بیداری اسلامی

به اعتراف دانشمندان و آگاهان تاریخ معاصر، در نیمه این قرن، در همه یا اکثر کشورهای اسلامی به طور پنهان یا آشکار نهضت‌های اسلامی در حال شکل گرفتن است و عملاً درگیری‌هایی میان این گروه‌های اسلامی و قدرت استبدادی و استعماری سرمایه‌داری یا مسلک‌های مادی وابسته به استعمار تازه پای دیگر و غالباً هر دو، در جریان است. کارشناسان اعتراف دارند که مسلمانان پس از یک دوره فرور یختگی و از هم پاشیدگی ذهنی، بار دیگر در جست‌وجوی «هویت اسلامی» خود در برابر غرب سرمایه‌داری و شرق کمونیستی برآمده‌اند.^۳ در اصطلاح قرآنی، بیداری امت اسلامی را در آینه همان دعوت قرآن کریم به قیام و قوام می‌توان دید.^۴ می‌توان اذعان داشت که بیداری اسلامی، جریان واکنشی مسلمین به عقب‌ماندگی ناشی از استعمار و استبداد است که از دیرباز آغاز شده است و امروزه، شیوه‌های مواجهه با نسخه‌های امروزی این پدیده شوم - استبداد و استعمار - تجربه می‌شود.^۵ راشد الغنوشی^۶ اظهار می‌کند که

۱. راشد الغنوشی، حرکت امام خمینی و تجدید حیات اسلام، ترجمه سید هادی خسروشاهی، تهران، اطلاعات، ۱۳۷۷، ص ۷۰.

۲. عبدالله گنجی ارجنکی، همان، ص ۱۴۱-۱۳۵.

۳. مرتضی مطهری، بررسی اجمالی نهضت‌های اسلامی در یکصدساله اخیر، تهران، صدرا، ۱۳۹۰.

۴. زاهد غفاری هنجین و سیده ملیحه احمدی، «بررسی رابطه صدور انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی در خاورمیانه»، مازندران، لوح فشرده همایش ملی دین، دانشگاه و علوم انسانی، اسفند ۱۳۹۰، ص ۶.

۵. حمزه نجاتی آرانی، «جریان‌شناسی جنبش‌های اسلامی و الگوهای پیش رو»، ره‌آورد سیاسی، س ۸، تابستان ۱۳۹۰، ش ۳۲، ص ۱۴۱.

انقلاب اسلامی هم از منظر بنیان حکومت اسلامی به عنوان بدیل حکومت‌های غربی و هم نهضتی اسلامی برای رهایی بخشی، استقلال و آزادی کشورهای جهان اسلام که عمدتاً در بند استعمار و حکومت‌های استبدادی و اقتدارگرا هستند، با منافع و ارزش‌های غربی در تضاد است و در عین حال، انقلاب اسلامی موج بیداری امت مسلمان را تشدید کرد

منظور ما از خیزش‌های شیعیان و جنبش‌های اسلامی، فعالیت متراکم و ساطعی است که به وسیله اسلام به منظور به دست آوردن اهداف و احیای دائمی آن برای کنترل و هدایت حقیقت بدون تغییر برانگیخته می‌شود. این پدیده به این مفهوم است که اسلام برای هر زمان و مکانی است که آن را برای پیمایش الزامی می‌نماید که به دنبال تغییرات و دگرگونی در زمان و مکان و توسعه در علم، دانش و هنر است تا دوباره احیا شود. بنابراین اهداف، راهبرد و روش‌های

عملیاتی جنبش‌های اسلامی و خیزش‌های عمومی شیعیان در ارتباط با زمان و مکان اجرای آنها متفاوت خواهد بود.^۱ سامی‌الخصندر^۲ بیان می‌دارد که بیداری اسلامی و خیزش مردم شیعه خواهان رجوع در زندگی عمومی به اسلام هستند. این جنبش‌ها می‌خواهند چهارچوب رجوع در زندگی عمومی را به چهارچوبی تغییر دهند که اسلام و تفسیرهای مختلف آن، نیروی اولیه در شکل‌دهی به زندگی را تشکیل می‌دهد.^۳ با این تفاسیر، ماهیت و وجود پدیده بیداری اسلامی یا جنبش‌های اسلامی به شرح زیر است: اولاً؛ سیاست هم در نظر و هم در عمل، بخش مرکزی یا محور این پدیده است و این اساساً به این دلیل است که اسلام در هر دو عنوان دین و دولت از طبیعت جامعی از تمام ابعاد زندگی برخوردار است. از این رو، جنبش‌های اسلامی و پدیده بیداری اسلامی، اسلام را برای چهارچوب ایدئولوژیک و آنچه شامل مفاهیم و اعمال اسلامی است تفسیر می‌کنند.

ثانیاً؛ هدف در این حرکت‌های اسلامی، بنیان نهادن رژیم سیاسی راهنما در جوامع مسلمان است و این به نوبه خود به اهداف نهایی آنها منجر خواهد شد که رسیدن به نظام زندگی اسلامی یا طرح اسلامی جایگزین است که همزمان به جنبش و قیام مسلمین نیرو و انگیزه می‌بخشد. بنابراین، دامنه نظریه سیاسی این حرکت‌ها با دو فرضیه

1. Al.Gannoshi, Rashede; The Islamic Movement And The Change Issue, Al-Maghrebi Center For Studies And Translation, 2010.

2. Al.Gannoushi

۳. سامی‌الخصندر، «جنبش‌های اسلام سیاسی و روابط بین‌الملل؛ از نظریه تا عمل»، ترجمه جواد علی پور؛ رک: غلامرضا خواجه سروی، بیداری/اسلامی در گستره سیاست جهانی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰.

ویژگی‌های ضد استکباری و ضد استعماری نهضت‌های اسلامی و نیز ماهیت اسلامی آنها به لحاظ دینی در برابر مسیحیت و یهودیت باعث مخالفت عملی غرب شد، چراکه به لحاظ دینی، گسترش و تعمیق اسلام مانعی برای ترویج مسیحیت و یهودیت قلمداد می‌شد و مهمتر اینکه با تهدید وضع موجود منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، منافع مادی غرب را به خطر می‌انداخت

حکومت‌داری و یکتاپرستی^۱ پیوسته است که با یکدیگر به عنوان قاعده برای رفتار سیاسی عمل می‌کنند.

ثالثاً؛ اسلام، دینی برای عمل و تعامل با زندگی و منازعه بین خیر و شر است و با این وصف، این حرکت‌های شیعیان، نهضتی را برای تغییرات جامع اصلاحی و همیاری‌کننده و نیز بسیج نیروهای مخالف برای هدایت طرح اسلامی فرهنگی در زندگی بازنمایی می‌کنند. به طور خلاصه، این جنبش‌ها و حرکت‌های شیعیان

تحت لوای بیداری اسلامی، خودشان را نهضت‌های تغییر اصلاحات اجتماعی جامع بر اساس اقتدار اسلامی به عنوان منبع ایدئولوژی، سیاست، رفتار، برنامه‌ها و اهداف قلمداد می‌کنند.^۲ به هر حال بیداری اسلامی و ظهور اسلام سیاسی و پدیده بیداری اسلامی، به علت درخواست‌های مشترک برای یک ایدئولوژی مذهبی به وجود آمده‌اند و در عین حال محصول نتایج بحران‌های چندبعدی تجربه‌شده در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، شامل سیاست‌های اقتصادی شکست‌خورده، اقتدارگرایی گسترده، بیکاری در حال افزایش، فساد، قدرت‌طلبی گسترده و غیره هستند و با شکست رژیم‌های سکولار موجود در برآورده کردن انتظارات مردمشان، زمینه مناسبی را برای ظهور جنبش‌های اسلامی ایجاد کرده‌اند و دلیل اصلی چرایی چنین کشمکش‌هایی، به ماهیت رژیم‌های سیاسی بستگی دارد که در بسیاری از کشورهای اسلامی موجود است. به تعبیر دیگر نوع عملکرد نظام سیاسی بسته و رژیم‌های اقتدارگرا، برای رشد محبوبیت تشکیلات سیاسی اسلام‌گرا و ایدئولوژی اسلام‌گرایانه، خیلی مناسب هستند.^۳ چنین بینشی در جریان نهضت انقلاب اسلامی به مثابه الگویی فراگیر قابل مشاهده است. آغاز نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) در ایران و در نهایت پیروزی این نهضت در سال ۱۳۵۷ و تأسیس نظام جمهوری، به لحاظ نظری و عملی الگویی برای اسلام سیاسی و جنبش‌های اسلامی در جهان اسلام شد. انقلاب اسلامی هم از منظر بنیان حکومت

1. MonoTheism

۲. سامی الخضندر، همان، ص ۱۴۱-۱۳۹.

۳. آیرم اسکر کاراگر، «ظهور اسلام سیاسی؛ موضوع ایدئولوژی یا عمل‌گرایی»، ترجمه جواد علی پور؛ رک: غلامرضا خواجه سروی، بیداری اسلامی در گستره سیاست جهانی، تهران، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۰، ص ۷۸.

اسلامی به عنوان بدیل حکومت‌های غربی و هم‌نهضتی اسلامی برای رهایی بخشی، استقلال و آزادی کشورهای جهان اسلام که عمدتاً در بند استعمار و حکومت‌های استبدادی و اقتدارگرا هستند، با منافع و ارزش‌های غربی در تضاد است و در عین حال، انقلاب اسلامی موج بیداری امت مسلمان را تشدید کرد. ویژگی‌های ضد استکباری و ضد استعماری نهضت‌های اسلامی و نیز ماهیت اسلامی آنها به لحاظ دینی در برابر مسیحیت و یهودیت باعث مخالفت عملی غرب شد، چراکه به لحاظ دینی، گسترش و تعمیق اسلام مانعی برای ترویج مسیحیت و یهودیت قلمداد می‌شد و مهم‌تر اینکه با تهدید وضع موجود منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، منافع مادی غرب را به خطر می‌انداخت. در نتیجه غرب بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران به فکر افتاد تا گفتمان «اسلام‌هراسی» را به صدر ادبیات و تبلیغات خود منتقل کند و در این راستا، اضمحلال اتحاد جماهیر شوروی و به عبارتی ایدئولوژی کمونیسم، فرصتی مناسب را برای این نیت غرب ایجاد کرد. چنانکه بعد از پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی، هانتینگتون نظریه برخورد تمدن‌ها را با محوریت تعارض اسلام و غرب مطرح کرد.^۱ هر چند که قلب جنبش‌های اسلامی در خاورمیانه و شرق آسیاست اما امواج این حرکت‌ها در سایر نقاط جهان دیده می‌شود که نشان از سرایت این خیزش‌های عمومی دارد.

دلیل تأثیر گذاری امام خمینی (ره) بر جریان بیداری اسلامی

تأثیر حضرت امام خمینی (ره) بر مسلمانان از جنبه دینی و اسلامی کم‌نظیر است. در واقع، از قرن پانزدهم در دنیای غرب و شاید کمی پس از صدر اسلام، شخصیتی را نمی‌بینیم که به این اندازه نهضت، افکار و عملکرد و راهبردهایش در سطح جهان اعم از جهان غرب (لیبرالیسم)، جهان شرق (کمونیسم) و جهان اسلام تأثیر گذاشته باشد. الف. حضرت امام خمینی (ره)، مفهوم و معنای قدرت را در سطح جهانی و نیز در جهان اسلام تغییر داد، به گونه‌ای که معنای قدرت پیش از او بر منابع مادی تکیه داشت، ولی پس از انقلاب اسلامی ایران و تأثیر گفتمان حضرت امام (ره) بر جهان، معنا و تعریف قدرت از تکیه بر منابع ملموس (مادی) به غیر ملموس (معنوی) همچون عقاید، پرورش افکار و اطلاع‌رسانی تغییر یافت.

ب. در شش یا هفت قرن گذشته یک شخصیت دینی و علمی که به پا خیزد و ملتی را رهبری کند و همه، حتی مخالفانش، مشروعیت و مقبولیت او را کاملاً تصدیق کنند،

۱. غلامرضا خواجه سروی، همان، ص ۱۶-۱۵.

دیده نشده است. در واقع، می توان گفت مشروعیت سیاسی و دینی امام در سطح جهان و در قرون اخیر بی نظیر بود.

ب. با مطالعه زندگی رهبران نهضت‌های گذشته درمی یابیم هیچ یک از آنها نتوانسته‌اند همچون امام خمینی (ره) ارتباطی صمیمانه و مردمی با مستضعفان و دیگر طبقات اجتماعی در ایران برقرار سازند یا مانند ایشان پیام‌های قرآنی را به زبان بسیار ساده به توده‌های مسلمان برسانند. از این رو، این ویژگی را می توان یکی از اسرار بزرگ پیروزی انقلاب اسلامی به شمار آورد.

ت. زندگی بی تجمل امام راحل، صلاحیت رهبری مستضعفان و توده‌های مسلمان را به او ارزانی داشت. در واقع زندگی وی چه زمانی که یک طلبه ساده بود، چه زمانی که مرجع تقلید انسان‌های بسیاری قرار گرفت و چه هنگامی که خود را در رأس هرم قدرت یافت، در نهایت سادگی بود. افزون بر آن، تقوا و اخلاق اسلامی امام خمینی (ره) نیز تأثیرات فراوانی بر مردم گذاشت؛ به گونه‌ای که انسان‌های بسیاری را به حرکت ضد ظلم و ستم واداشت.

ث. امام خمینی (ره) تنها به امت و تمدن اسلامی و نجات آن از گمراهی و عقب ماندگی مادی و معنوی نمی اندیشید، بلکه در فکر نجات همه ملت‌ها و تمدن‌ها بود. پیامش به گورباچف و پاپ، گویای دغدغه انسانی و الهی وی در نجات انسان‌ها و فرهنگ‌هایی بود که از جاده هدایت انسان و سعادت دنیا و آخرت خارج شده بودند. در نتیجه این دلسوزی، ارتباط و تأثیر انقلاب اسلامی ایران را با بخش‌های دیگر جهان برقرار ساخت. ج. امام خمینی (ره) هم بر جهان شمولی نهضت اسلامی مردم ایران تأکید می ورزید، به گونه‌ای که آن را مختص مسلمانان جهان نمی دید و هم با رد جهان شمول بودن الگوهای غربی، توانایی الگوهای غربی برای هدایت و نجات انسان‌ها را نمی پذیرفت، در حالی که در میان بسیاری از متفکران مسلمان، این اصرار و این نوع نظریه پردازی به چشم نمی آید.

چ. امام خمینی (ره) تنها اندیشمندی است که در پنج یا شش قرن گذشته، به عنوان نظریه پرداز انقلاب، خود وارد عرصه عمل شد و با روشنگری‌های خویش ملت ایران را بیدار ساخت. در حقیقت، پیوند نظر و عمل از دلایل مهم موفقیت امام در برپایی انقلاب اسلامی بود.

ح. بهره گیری از دین در ایجاد تحول اجتماعی مطلوب، مهم ترین تأثیر امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی بر جنبش گران مسلمان و جنبش بیداری اسلامی است؛ در حالی

حضرت امام خمینی (ره)، مفهوم و معنای قدرت را در سطح جهانی و نیز در جهان اسلام تغییر داد، به گونه‌ای که معنای قدرت پیش از او بر منابع مادی تکیه داشت، ولی پس از انقلاب اسلامی ایران و تأثیر گفتمان حضرت امام (ره) بر جهان، معنا و تعریف قدرت از تکیه بر منابع ملموس (مادی) به غیر ملموس (معنوی) همچون عقاید، پرورش افکار و اطلاع‌رسانی تغییر یافت

که پیش از آن، در فضای جهانی آلوده به لیبرالیسم و کمونیسم، کمتر کسی به توانایی دین در پدیدآوری انقلاب ایمان داشت. بر پایه تکیه بر دین به مفهوم فوق، مفاهیم قدرت دگرگون شد و مسلمانان دریافتند قدرت واقعی، تکیه بر قدرت الهی است و به کمک چنین قدرتی می‌توانند به حقوق پایمال شده خویش دست یابند.

خ. امام خمینی (ره) به همه مسلمانان و مستضعفان نشان داد تنها راه دستیابی به

مشروعیت و مقبولیت، زندگی ساده و بی‌آلایش، نجات انسان‌ها و تمدن‌ها و ترکیب‌سازی نظر و عمل با تکیه و تأکید بر دین به ویژه دین اسلام است. دینی که برای همه جهان اسلام و غیر آن، برنامه و سخن دارد. به دیگر سخن، امام و انقلاب به خوبی نشان دادند تنها راه نجات، اسلام است؛ این، رمز بیدار شدن جهان خسته از گمراهی مسلک‌ها و مکتب‌های دیگر است.^۱

عوامل بیداری ملت‌ها در کلام امام خمینی (ره)

نکته‌ای که مورد تأکید امام راحل (ره) بود بیداری ملت‌های مستضعف و مسلمانان تحت ستم بود. و این آرمان بلند است که در بیداری ملت‌ها، قدم اول رسیدن به آن هدف اساسی است. گروهی گمان می‌کنند که «چون ما قدرت حاکم کردن اسلام و عدالت را در جهان نداریم، پس وظیفه‌ای هم در این زمینه بر عهده نداریم» غافل از اینکه انبیاء الهی نیز آرمان‌هایی را مطرح نمودند که خود قادر به تحقق آن در عصر و زمان خودشان نبودند؛ امام با بیانی روشن این شبهه را پاسخ می‌دهند. بنابراین ایشان می‌فرمایند: «هدف ما از بیداری ملت‌ها گسترش اسلام، آدم‌ساز یست و نه کشور گشایی.» امام راحل (ره) دو اصل مهم را عامل بیداری ملت‌ها می‌داند:

الف. بازگشت به خود

در این راستا، «بازگشت به خود» یکی از اصلی‌ترین فریادهای امام در جهان اسلام بود.

۱. مرتضی شیرودی، «انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی (تأثیر گذاری و نمونه‌ها)»، انقلاب اسلامی، س ۵، بهار ۱۳۸۸، ش ۱۶، ص ۱۱-۱۲.

امام خمینی (ره) تنها به امت و تمدن اسلامی و نجات آن از گمراهی و عقب ماندگی مادی و معنوی نمی اندیشید، بلکه در فکر نجات همه ملت ها و تمدن ها بود. پیامش به گورباچف و پاپ، گویای دغدغه انسانی و الهی وی در نجات انسان ها و فرهنگ هایی بود که از جاده هدایت انسان و سعادت دنیا و آخرت خارج شده بودند. در نتیجه این دلسوزی، ارتباط و تأثیر انقلاب اسلامی ایران را با بخش های دیگر جهان برقرار ساخت

اینکه مسلمانان دریابند که همه چیز دارند و برای ترقی مادی و معنوی نیازی به بیگانگان ندارند و بدین وسیله ملت های اسلامی از خودباختگی به درآیند و تحقق سعادت خود را برخلاف غربی ها بازگشت به اسلام و تمدن و فرهنگ اسلامی بدانند و در این باب ایشان می فرمایند:

... به خود آید و شخصیت اسلامی خود را بیاید. زیر بار ظلم نروید و هشیارانه نقشه های شوم جهان خواران بین المللی را- که در رأس آنها امریکاست- افشا کنید...^۱

لذا سعی و تلاش خود را در بیدار کردن ملت ها مصروف ساخته که اگر آنها بیدار شوند، می توانند یا دولت ها را تابع خود نمایند یا این موانع را از میان بردارند. امام عزیز می فرماید که غلبه بر مستکبران قدم اولش اتحاد مسلمین تحت یک پرچم و یک شعار است و اگر چنین اتحادی صورت گیرد، قدرتی مافوق قدرت ها در جهان قد علم خواهد کرد و مستکبران را از صحنه خارج خواهد نمود.

ب. عرضه اسلام به صورت کامل

از دیدگاه امام راحل (ره) عامل و رمز بیداری ملت ها و معرفی اصول انقلاب اسلامی در جهان در «عرضه اسلام آن طور که هست» می باشد. این توصیه امام را باید مهمترین عوامل موفقیت در این زمینه دانست. در شرایطی که در طی قرون متمادی اسلام و احکام آن دست خوش تحریف ها و کج اندیشی ها و افراط ها و تفریط ها گشته و به عنوان مکتبی که به تاریخ تعلق دارد و امروز در انزوای کامل به سر می برد به طوری که در امور سیاسی و اجتماعی دخالت نمی کند و نسبت به سرنوشت ملت ها بی تفاوت است، معرفی شده بود، قیام و نهضت امام و توصیه آن حضرت مبنی بر معرفی اسلام آن طور که هست، معنا و مفهوم واقعی خود را پیدا می کند و سخن ایشان روشن می شود که فرمودند:

... و اگر شما متاعتان را آن طوری که هست عرضه کنید، همه از شما می پذیرند. متاع خوب را همه می پذیرند و متاع ما خوب است؛ مگر اینکه خودمان خرابش بکنیم. متاع ماقرون است؛ اسلام است... متاع بزرگمان

را آن طوری که هست به عالم عرضه کنیم...^۱

پس هر گاه توانستیم که متاع بزرگمان را یعنی قرآن و اسلام واقعی را به سراسر جهان آن طور که هست عرضه کنیم، به ملت‌های جهان اسلام عرضه کنیم، پس می‌توانیم در این ملت‌ها بزرگان و جوانانی را بسازیم که باعث بیداری و زمینه‌ساز بیداری در جهان اسلام شود.^۲

علل تأثیر پذیری امت‌های اسلامی از خیزش اسلامی امام خمینی (ره)

از جمله اشتراکاتی که میان انقلاب اسلامی ایران به عنوان محرک، با سایر انقلاب‌ها در بعد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌توان برشمرد، موارد زیر است:

الف. ایدئولوژی و عقیده مشترک

انقلاب اسلامی گرچه یک انقلاب شیعی است، اما در اصولی چون دین، توحید، نبوت، معاد، قبله و قرآن با دیگر هسته‌ها و امت اسلامی و جنبش‌های اسلامی وحدت ماهوی دارد و همین اصول مشترک باعث توجه جهان اسلام و ملت‌های مسلمان به انقلاب اسلامی ایران شد.

ب. دشمن مشترک

انقلاب اسلامی، سکندار جبهه اسلام و مسلمانان و جنبش‌های اسلامی در مواجهه با جبهه غرب به محوریت امریکا، با انقلاب‌های منطقه دارای دشمن مشترکی هستند. این دشمن مشترک در صدد تسلط بر حدود جغرافیایی و به حاشیه راندن دین اسلام از جوامع مسلمان است. انقلاب اسلامی از اوان شکل‌گیری، سیاست خارجی خود را با محوریت شعار نه شرقی و نه غربی برای جنبش‌های آزادی‌بخش تعریف کرد و با اعلام رسمی حمایت از نهضت‌های رهایی‌بخش و تبدیل آن به اصل قانونی، خود را به عنوان هدایت‌گر صادق معرفی کرد. رهبران جنبش‌های اسلامی با الگوپذیری از این تعبیر امام (ره) که فرمودند: «دشمن مشترک ما امروز اسرائیل و امریکا و امثال این‌هاست که می‌خواهند حیثیت ما را از بین ببرند و ما را تحت ستم دوباره قرار بدهند. این دشمن مشترک را دفع کنید»، هم‌نوایی خود را با اهداف ضد استعماری و ضد استکباری رهبر انقلاب اسلامی اعلام کردند.

۱. همان، ج ۱۸، ص ۳۹۲.

۲. راضیه ناصرملت، «بیداری اسلامی در کلام امام خمینی (ره)»، جامعه‌المصطفی، پاییز ۱۳۹۰، ص ۲۱-۲۰.

بهره‌گیری از دین در ایجاد تحول اجتماعی مطلوب، مهم‌ترین تأثیر امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی بر جنبش‌گران مسلمان و جنبش‌بیداری اسلامی است؛ در حالی که پیش از آن، در فضای جهانی آلوده به لیبرالیسم و کمونیسم، کمتر کسی به توانایی دین در پدیدآوری انقلاب ایمان داشت. بر پایه تکیه بر دین به مفهوم فوق، مفاهیم قدرت دگرگون شد و مسلمانان دریافتند قدرت واقعی، تکیه بر قدرت الهی است و به کمک چنین قدرتی می‌توانند به حقوق پایمال شده خویش دست یابند.

د. الگوی مردم‌سالاری دینی

به نمایش گذاشتن الگوی مدیریت جدید سیاسی با عنوان مردم‌سالاری دینی و مدیریت دینی در ایران علت دیگر تأثیرپذیری مسلمانان منطقه از انقلاب اسلامی ایران است. این کشور در دوران مدیریت نظام سیاسی متأثر از دین اسلام، توانسته است به قدرت برتر علمی منطقه تبدیل شود و استقلال و اقتدار خود را در مدیریت بحران‌های داخلی، منطقه‌ای و جهانی به اثبات برساند.^۱

پیوند میان بیداری اسلامی و انقلاب اسلامی در کلام امام خمینی (ره)

با مروری بر بحث‌های پیشین، می‌توان به ارتباط میان بیداری و انقلاب اسلامی پی برد، ولی برای روشن‌تر شدن موضوع، بررسی دیدگاه بنیان‌گذار انقلاب اسلامی ضروری به نظر می‌رسد. ایشان معتقد است:

باید همان‌طور که ایران قیام کرد و دماغ مستکبرین را به خاک مالید، تمام ملت‌ها قیام کنند و این فساد را به زباله‌دان‌ها بریزند.^۲
ما این نهضت را یک نهضت ایرانی نمی‌دانیم، بلکه نهضت اسلامی و

۱. نظیفه فتحی، «تأثیرگذاری مقام معظم رهبری در رویش جریان بیداری اسلامی»، جامعه‌المصطفی، ۱۳۹۰، ص ۸-۷.

۲. صحیفه امام، ج ۱، ص ۶۳۳.

ج. طرح ایده وحدت اسلامی

طرح وحدت مسلمانان که رمز پیروزی انقلاب، تداوم و توسعه آن به جهان اسلام بود، عامل مؤثر در گرایش نهضت‌های اسلامی به ایران گردید. ایران بحران‌های خاورمیانه مانند بحران فلسطین، لبنان و عراق را به خوبی مدیریت کرد. جمهوری اسلامی ایران همواره با اقتدار و استقلال و با پذیرش هزینه‌های سیاسی بسیار، همچنان از جبهه مقاومت و مردم فلسطین و مصالح جهان اسلام دفاع کرده است و در سخت‌ترین شرایط، فارغ از مذهب و عقیده آنها، مدافع و حامی آنها بوده است.

نهضت مستضعفین در مقابل مستکبرین است.^۱

هان ای پدران کلیسا و روحانیون تابع حضرت عیسی! به پاخیزید و از مظلومان جهان و مستضعفان گرفتار در چنگال مستکبران پشتیبانی کنید و برای رضای خدا و پیروی دستور حضرت مسیح یکبار دیگر ناقوس ها را در معابدتان به نفع مظلومان و محکوم نمودن ستمگران به صدا در آورید.^۲

ای مستضعفان جهان! به پاخیزید و خود را از چنگال دشمنان بشر نجات دهید؛ بیش از این زیر بار ظلم نروید که خدا با مظلومان است.^۳
هان! به شما مسلمانان هشدار می دهیم، به مسلمانان همه کشورها و به ملت مسلمان ایران که این تجاوز و دست درازی بی شرمانه را به سادگی نگاه نکنید و با تمام نیرو برای نجات علمای ایران از چنگال دژخیمان دیکتاتور ایران مبارزه کنید و به ستمکاران تکیه نکنید که آتش دوزخ گریبانتان را خواهد گرفت و در برابر خدا هیچ یاوری نخواهید داشت و هیچ کس به کمکتان نخواهد آمد.^۴

شما ای جنبش های آزادی بخش و ای گروه های در خط به دست آوردن استقلال و آزادی، به پاخیزید و ملت های خود و ملل اسلامی را هشدار دهید که زیر بار ستم رفتن بدتر و قبیح تر از ستمکاری است و به دولت ها اخطار کنید که از زبونی و ذلت خود رانجات دهند و به همه تذکر دهید به اسلام باز آیند و به اخوت اسلامی بگرایید.^۵
دیگر دنیا طوری نیست که ابر قدرت ها هر چه بخواهند، بکنند؛ مستضعفین باید به پا خیزند، همه ممالک باید حق خودشان را با مشت محکم بگیرند.^۶

هان ای مظلومان جهان! از هر قشر و از هر کشوری هستید، به خود آیید و از هیاهوی و عربده امریکا و سایر زورمندان تهی مغز نهراسید و جهان را

۱. همان، ص ۷۶۴.

۲. همان، ص ۸۶۶.

۳. همان، ص ۹۲۴.

۴. همان.

۵. همان.

۶. همان، ص ۹۴۴.

بر آنان تنگ کنید و حق خود را با مشت گره کرده از آنان بگیرید.^۱
 ای مستضعفان جهان! به پاخیزید و خود را از چنگال ستمگران و
 جنایتکاران نجات دهید و ای مسلمانان غیر تمند اقطار عالم! از خواب
 غفلت برخیزید و اسلام و کشورهای اسلامی را از دست استعمارگران و
 وابستگان به آنان رهایی بخشید.^۲

مختصات و مؤلفه‌های ظلم‌ستیزی در بیداری اسلامی مد نظر امام خمینی (ره)

تأکید بر ظلم‌ستیزی و بیداری اسلامی در نگاه حضرت امام خمینی (ره) دارای
 مختصات و مؤلفه‌هایی است.

امام نه تنها احکام اسلام که به طور کلی بعثت پیامبر (ص) را هم در راستای ظلم‌ستیزی
 و نفی طاغوت معرفی می‌کنند و اعتقاد دارند از اهداف اصلی پیامبران مبارزه با ظلم و
 حاکمان جور بوده است. تأکید ایشان بر ظلم‌ستیزی و نفی ظلم به قدری است که اصلاً
 مکتب اسلام را خلاصه در زیر بار ظلم نرفتن و ظلم نکردن می‌دانند که البته بدون شک
 این نوع نگاه هم نتیجه دریافت دقیق و جامع ایشان نسبت به دین است. ایشان در این
 باب می‌فرمایند:

نبوت اصلاً آمده است، نبی اصلش مبعوث شده است برای این که
 قدرتمندهایی که به مردم ظلم می‌کنند پایه‌های ظلم آنها را بشکنند.^۳
 ملت اسلام پیرو مکتبی است که برنامه آن مکتب خلاصه می‌شود در
 دو کلمه؛ لا تظلمون و لا تظلمون.^۴

از مؤلفه‌های دیگر بیداری اسلامی در نگاه امام این است که ایشان همواره بر بیداری
 همه ملت‌ها، صرف‌نظر از جغرافیایی که در آن قرار دارند، تأکید کرده و مبارزه را در هر جا
 که باشد مدنظر دارند. مقابله با ظلم و طاغوت را منحصر در جا و مکان خاصی نمی‌دانند
 و تأکید دارند که مسلمانان در هر جای عالم هستند نباید اجازه جور حاکمان را بدهند.
 برای من مکان مطرح نیست، آنچه مطرح است مبارزه بر ضد ظلم است.
 هر جا بهتر این مبارزه صورت بگیرد آنجا خواهم بود.^۵

۱. همان.

۲. مرتضی شیرودی، همان، ص ۹-۸.

۳. صحیفه امام، ج ۴، ص ۱۶۲.

۴. همان، ص ۸۱.

۵. همان، ج ۵، ص ۳۰۱.

امام خمینی می‌فرمایند که غلبه بر مستکبران قدم اولش اتحاد مسلمین تحت یک پرچم و یک شعار است و اگر چنین اتحادی صورت گیرد، قدرتی مافوق قدرت‌ها در جهان قد علم خواهد کرد و مستکبران را از صحنه خارج خواهد نمود.

یکی دیگر از مختصات بیداری اسلامی که در بینش امام جلب توجه می‌کند این است که ایشان مقابله با ظلم را نه تنها حق مسلمانان می‌دانند که آن را به عنوان تکلیف برمی‌شمارند و تأکید می‌کنند هیچ مسلمانی حق ندارد رضایت بر حکومت ظلم و جور بدهد و باید به وظیفه خود نسبت به ایستادگی در برابر حکومت جور هر مقدار که می‌تواند عمل کند. اعتقاد به اینکه نقش ظلم علاوه بر اینکه تکلیف

مسلمانان است، حق آنها هم هست منبعث از نگاهی است که در پیشبرد این هدف هم تأثیر بیشتری خواهد داشت. یکی از مؤلفه‌های امام خمینی (ره) درباره بیداری این است که ایشان سازش با ابرقدرت‌ها را ظلم بر بشر می‌دانند^۱ و می‌گویند:

سازش با ظالم، ظلم بر مظلومین است، سازش با ابرقدرت‌ها، ظلم بر بشر است. آنهايي که به ما می‌گویند سازش کنید، آنها یا جاهل هستند یا مزدور.^۲

بازتاب انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) بر جهان اسلام

به طور کلی بازتاب انقلاب اسلامی بر جهان اسلام را می‌توان در دو شاخه کلی بررسی کرد:

الف. سطح دولت‌ها

در مورد دولت‌های اسلامی می‌توان گفت بازتاب انقلاب اسلامی بر این دولت‌ها که عموماً پایگاه مردمی نداشته و وابستگی جدی به جهان غرب به ویژه امریکا داشتند، به طور کلی اثر منفی گذاشت. به عبارتی هر دولتی که در اثر این تحول برای آینده خود احساس خطر بیشتری می‌کرده است، واکنش‌های فوری و شدیدتری در قبال ایران اتخاذ می‌کرد. به طور کلی با توجه به حاکمیت دولت‌های گوناگون بر کشورهای می‌توان این طور نتیجه گرفت که هر چه قدر دولت‌ها سیاست مستقل‌تری از غرب داشتند و به عبارت دیگر نوعی روش انقلابی در پیش گرفته بودند مانند دولت‌های لیبی، الجزایر و یمن، در اوان پیروزی انقلاب اسلامی سیاستی دوستانه‌تر با ایران انقلابی اتخاذ کردند.

۱. علی‌اکبر عباسی، «بیداری اسلامی از منظر رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره)»، «خوت»، ص ۴، پاییز ۱۳۹۰، ش ۱۵، ص ۱۶-۱۷.
۲. صحیفه امام، ج ۱۸، ص ۵۰۰.

امام نه تنها احکام اسلام که به طور کلی بعثت پیامبر (ص) را هم در راستای ظلم ستیزی و نفی طاغوت معرفی می کنند و اعتقاد دارند از اهداف اصلی پیامبران مبارزه با ظلم و حاکمان جور بوده است. تأکید ایشان بر ظلم ستیزی و نفی ظلم به قدری است که اصلاً مکتب اسلام را خلاصه در زیر بار ظلم نرفتن و ظلم نکردن می دانند

در عین حال نباید این اتخاذ مواضع به معنای استقبال از انقلاب تلقی گردد. حتی این دولت‌ها نیز با رشد اسلام گرایی در میان جوامع خود نه تنها رابطه خود را با ایران محدود کردند، بلکه بعضاً به خصومت و دشمنی هم گرایش پیدا کردند.

ب. سطح ملت‌ها

از آنجا که انقلاب اسلامی، انقلابی مردمی بوده است طبیعتاً توجه ملت‌ها را بیشتر به خود جلب نموده و آنها را تحت تأثیر قرار داده است؛ زیرا اغلب دولت‌های حاکمه شباهت زیادی به رژیم شاهنشاهی داشتند؛ بر این اساس تأثیر پذیری ملت‌ها به مراتب از دولت‌های حاکمه بیشتر بوده است، زیرا این ملت‌ها به روشنی دریافته بودند که یگانه راه آزادی از یوغ استعمار و استبداد، قیام و انقلاب است. با تأمل در جنبش‌های اسلامی معاصر می توان به وضوح نقش تأثیرگذار انقلاب اسلامی را از آغاز شکل گیری تا به سرانجام رسیدن آنها مشاهده کرد. جمهوری اسلامی با در دستور کار قرار دادن اصل صدور انقلاب، تلاش نمود با برقراری ارتباط و حمایت از این جنبش‌ها، تجربیات خود را به این جنبش‌ها منتقل نماید و توانست تأثیر بسیار شگرفی در ابعاد فکری، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی آنان داشته باشد و توانسته است با ارتقای خودآگاهی مستضعفان و محرومان و احیای خودباوری، اعتماد به نفس و بیداری اسلامی در میان ملت‌های مسلمان، بر اهمیت جنبش‌های آزادی بخش اعم از اسلام گرا و استعمارستیز به عنوان بازیگران نوین در نظام بین الملل تأکید ورزد و بدین ترتیب موازنه قدرت را به نفع جبهه‌ای ثالث در نظام بین الملل رقم زند. این مهم به ویژه در جنبش‌های آزادی بخش اسلامی اهمیت بیشتری یافت، زیرا آنان با سامان دادن نهضت‌های بیداری اسلامی از پایین و با تأکید بر نقش ملت‌ها، مرزهای صوری و ظاهری را در هم شکستند و با ابراز سازش ناپذیری ملت‌های خود با غرب در صدد وارد کردن اسلام به صحنه مبارزاتی برآمدند و با استقرار حرکت‌های آزادی خواهانه که برآمده از آرمان‌های اسلامی و انسانیشان بود توانستند آرمان استکبارستیزی در فرهنگ سیاسی ملت‌های خود ایجاد کنند.^۱

۱. زکيه حق جو، «صدور انقلاب ایران زمینه ساز بیداری اسلامی»، جامعه‌المصطفی، پاییز ۱۳۹۰، ص ۱۶-۱۷.

نتیجه گیری

با توجه به خیزش‌های شیعیان در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، در محیط آکادمیک و ادبیات سیاسی با رواج مفاهیمی همچون بیداری اسلامی، خیزش اسلام، اسلام سیاسی، رادیکالیسم اسلامی و عناوینی از این دست مواجه هستیم. البته پیشینه بیداری اسلامی در دوران معاصر به دهه‌های پیش از انقلاب اسلامی باز می‌گردد اما تنها انقلاب اسلامی بود که توانست با احیای حیات سیاسی و اجتماعی مسلمانان، عمق و ابعاد بیداری اسلامی را فزونی بخشد و به مثابه یک الگو برای سایر کشورها الهام‌بخش باشد. به طور کلی این جریان بیداری اسلامی را می‌توان یک حرکت ارادی و آگاهانه در چهارچوب نظم و نظام اسلامی دانست که هدف آن احیا و بازیابی هویت فردی و جمعی است که تصحیح مفاهیم اسلامی، بازگرداندن احساس شخصیت به امت اسلام و امیدبخشی به توده مسلمانان در تمامی زمینه‌ها را به دنبال دارد. آنچه مبرهن است اینکه بحران هویت اسلامی و مخدوش شدن چهره اسلام و رواج سکولاریسم عاملی شد تا شیعیان به قیام‌های اعتراض‌آمیز جمعی روی آورند و در این میان عوامل سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بر تسهیل و شتاب این روند بیداری اسلامی تأثیر گذاشتند و در این زمینه می‌توان به مواردی همچون فساد گسترده، عدم آزادی‌های سیاسی و افزایش فشارهای سیاسی، وضعیت نامطلوب اقتصادی و افزایش نرخ بیکاری، ساختار شخصی و موروثی قدرت و افزایش قدرت شبکه‌های خویشاوندی و مداخلان خارجی و کشورهای غربی اشاره کرد. حضرت امام خمینی (ره) می‌فرماید:

من امیدوارم که همه ملت‌های اسلام که به واسطه تبلیغاتی که، فعالیت‌هایی که از اجانب شد و اینها را از هم متفرق کردند و مقابل هم قرار دادند، بیدار بشوند و همه با هم بشوند یک دولت بزرگ اسلامی؛ یک دولت زیر پرچم «لاله‌الاله» تشکیل بدهند و این دولت بر همه دنیا غلبه بکند.^۱

بیداری اسلامی یکی از مسائل و پدیده‌های ارزشمندی است که پس از وقوع انقلاب اسلامی و قیام ملت ایران علیه حکومت جور، مجدداً با گذشت چندین دهه و انقلاب‌های مکرر در سرزمین‌های عربی به وقوع پیوسته است. زمینه‌ها و عوامل بسط و گسترش این بیداری در بین مردم جهان، خود مبحثی گسترده است و در این میان نقش انقلاب اسلامی ایران و موفقیت و سرافرازی همه‌جانبه کشور در ابعاد اقتصادی، سیاسی و

۱. صحیفه امام، ج ۶، ص ۲۳۴.

یکی دیگر از مختصات بیداری اسلامی که در بینش امام جلب توجه می‌کند این است که ایشان مقابله با ظلم را نه تنها حق مسلمانان می‌دانند که آن را به عنوان تکلیف برمی‌شمارند و تأکید می‌کنند هیچ مسلمانی حق ندارد رضایت بر حکومت ظلم و جور بدهد و باید به وظیفه خود نسبت به ایستادگی در برابر حکومت جور هر مقدار که می‌تواند عمل کند

اعتقادی، پس از گذشت سالیان دراز بر دیگر ملل جهان، امری مسلم است؛ چراکه لزوم وجود الگو و نمونه‌ای کامل در هر فرآیندی، می‌تواند زمینه‌های گسترش و بسط آن را به نحو احسن فراهم سازد. با توجه به سخنان حضرت امام، یکی از اهداف آرمان‌های نظام انقلاب اسلامی ایران، بیدار نمودن تمام ملت‌های مظلوم و ستمدیده جهان و قیام آنها علیه حکومت‌های فاسد و بی‌دین جهان است. مردمی که در طول تاریخ، شاهد تزییع حق و حقوق خود از طرف اجانب و استعمار جهانی بوده‌اند، می‌باید از پشت پرده مسائل و سیاست‌های جهان

آگاه گشته و سرنوشت جامعه خود را به دست خویش رقم زنند. انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی (ره) در شروع نهضت بیدارگری اسلامی، تأثیر بسزایی داشته است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی افکار و اندیشه‌های امام راحل به شدت مورد توجه کشورهای غربی قرار گرفته، گرایش به اسلام در این کشورها به سرعت در حال پیشرفت است. انقلاب اسلامی امام خمینی (ره) تأثیر عمیقی بر فرهنگ، عقاید، افکار و آداب و رسوم ملت‌ها بر جای نهاد. این حرکت بسیار عظیم و با اهمیت، افکار همگانی را معطوف به ایران اسلامی تحت رهبری امام خمینی (ره) ساخت و در بسیاری از کشورهای اسلامی نیز منجر به طرد کلیه افکار و اندیشه‌های مادی‌گرایانه و لیبرالی غربی گردید. بازتاب رهبری امام خمینی (ره) در جریان بیداری اسلامی را می‌توان در سطح مردم و دولت‌ها مشاهده نمود. از دیدگاه امام از شاخص‌های اصلی جریان بیداری اسلامی، حضور گسترده ملت‌ها، اسلامی بودن و جریان ضد سلطه می‌باشد. البته ایشان ماهیت اصلی بیداری اسلامی را بازگشت به اسلام و آموزه‌های ناب اسلامی می‌دانند و محرومیت ارزشی و بحران هویت ارزشی در جوامع مسلمان، زمینه‌ساز خیزش‌های مسلمین بوده است؛ هر چند عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دیگری نیز به عنوان متغیرهای وابسته در این جریان تأثیرگذار بوده‌اند، طرح ایده وحدت ملی، عقیده مشترک و داشتن دشمنان مشترک زمینه‌ساز پیروی کشورهای قیام‌کننده شیعه از راه امام خمینی (ره) بوده است. البته امام راحل با عملی ساختن اسلام سیاسی توانست مسیر را برای آزادی ملت‌ها از طریق خیزش و قیام مهیا نماید.